

פרד"ס

ספר חסידים סימן תרמד

ההולך עם הטובים אע"פ שאינך יודע מה בלבו תכריעהו לכף זכות. מעשה אחד אמר לבנו מדוע הלכת אחרי הבחורים הפריצים? א"ל לקחתי חבלי חכמים ומשכתיים אל תחת כנפי השכינה כי ראיתי שהיו חפצים לשחוק בקוביא, אמרתי להם תשחקו בפסוקים מי שיאמר פסוק שסופו א' יאמר חבירו פסוק שראשו א' וכן על כל אות ואות ומי שלא ימצא יפסיד. הרי עשיתי שלומדים תורה ואמרו חכמים מקרבן לתורה. א"ל אביו עד שבאת למשוך ונמשכת ונלכדת בחבלי שוא ובעבותות החטאת כי למדתם ד"ת להתלוצץ בהם ולשחוק וזה כפרתך אל תלך בדרך אתם יותר ועל אות ואות שיצא מפיהם צריך או תעניות או מעות לעניים שאין להם במה להשכיר מלמדים לבניהם ותגרום שילמדו כנגד מה שהחטאת אותם ילמדון וצריך אתה ללמוד לאותם שלא ידעו ללמוד כגון קטנים ויתכפר.

ברית עולם ושומר הברית סימן תרמד

תשחקו בפסוקים וכו' לפום ריהטא נראה דמ"ש רבינו די ש לפקפק על מה שנוהגים ת"ח מעין דוגמא בלשונות הגמ' ולפי שנהגו לעשות לפני גדולים בדורות שלפנינו ואין מוחה יש ללמד זכות דלא דמי מה שכתב רבינו בפסוקים למנהג זה בלשונות התלמוד. חדא דבנדון רבינו היו רוצים להיות משחקים בקוביא וא"ל תשחקו בפסוקים וזה אסור כי לקחו זה לשחוק במקום לשחק בקוביא. ועוד דעשו זה בפסוקים והוא עיקר תורה שבכתב ועל כל פסוק יש בו פרד"ס מינים ממינים שונים וזה ידוע ומפורסם משא"כ בת"ח שנהגו כן בלשונות ומשלי הגמרא דהת"ח מעולם לא שחקו בשום שחוק כדי שנאמר שיעלה להם זה במקום שחוק. ועוד דעל הרוב הם לישיני בעלמא והיינו דאמרי אינשי וכיוצא אשר פשטן משל ומליצה הגם שבתלמוד ג"כ כל דיבור ודיבור יש בו פרד"ס לא נודע כל כך ומ"מ הפשט הוא משל ומליצה וגם עושים זה להיות שגורים בפיהם לשונות הש"ס לדבר צחות בארש נכוחות. ומ"מ הירא דבר ה' יפרוש גם מזה.

הכתב והקבלה על דברים פרק ט פסוק ט

לוחות האבנים. יש להתבונן על מה שהחזיר כמה פעמים בפרשה זו שהלוחות היו של אבנים, כי מה לנו אם היו של עץ או מתכות, כי תכלית כוונתו כאן להוכיחם שבעונותם גרמו השתברות הלוחות, ולא היה מן הראוי כ"א להזכיר מה שהוא שבח להם, המגדיל יוקר ערכם, כגון לוחות העדות לוחות הברית, אמנם איכות חומרם שהיו של אבן שאין בזה שום התנשאות וחיובות להצטער

באבודם, מה לו להכפיל כ"כ, וביותר שהקדים כל פעם לוחות אבן ללוחות עדות וברית, ואין מהראוי להקדים הטפל לעיקר,

לכן נ"ל שאין שם אבן בענין זה על חומר הלוחות וגשמיותם (שטיין) אבל ענינו כלשון משם רעה אבן ישראל (ס"פ ויחי) שאמרו בו בעלי הלשון שהוראתו היסוד העיקרי של פרטיו (שטאם, אורשטאף) כי מהות האבן הוא קיבוץ חלקי חול שהתאחדו בו להיות עצם אחד, ככה יסוד כל דבר שפרטיו כלולים ומתעצמים בו להתאחד עמו נקרא אבן. ולהיות שעשרת הדברים הם היסוד העיקרי לכל התרי"ג מצות, כי כולם נקבצים ומתאחדים בהם (כמ"ש רש"י ס"פ משפטים, ואתנה לך לוחות האבן, וכמ"ש בכי תשא חרות על הלוחות) לכן קראם לוחות אבן כלומר לוחות שעליהם יסוד כל המצות, והודיע בזה יוקר וגודל ערך עשרת הדברות אשר כל התרי"ג מצות נכללות ותלויות בהם.

והנה, כבר למדונו רבותינו (סנהדרין צ"ד) מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ככתוב אחת דבר אלהים שתיים זו שמענו, ואמרו (שבת פ"ח) כל דבור ודבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות (כלומר לשבעים פנים) ככתוב כפטיש יפוצץ סלע, כמו שהסלע מתחלק ע"י הפטיש לכמה נצוצות כן כל דבור ודבור מתחלק לכמה פנים ע"ש רש"י ותוס' וכמ"ש בהערה שלישיית למאמר התורה.

ועתה נתבונן על ההתייחסות והדמיון שיש להתפוצצות האבנים, עם הפנים (התבונות והמדעות) המתחלקות בכוננת מקראות התורה.

כי ארבעה מיני אבנים הן, שמתחלפים זה מזה בחוזק וקושי עד שמסבתם משתנים זה מזה בענין התפוצצותם וכח הדוחה הנצרך להתפוצצות והתפרדות מין אבן זה, אינו מספיק לפירוד והתפוצצות מין אחר מן האבנים, ככה הארבעה פנים הכללים שישנם בתורה פרד"ס, מחולפים הם זה מזה בקושי תוכן ועומק כוונתם הפנימית, ומסבה זו משונים זה מזה בענין השתדלות להשגת כוונתם, וכח השתדלות העיון הנצרך להבנת המכוון הפנימי שבפנים זה, אינו מספיק להבנת פנים האחר.

וזה, אחד מארבעה מיני אבנים הוא הנקרא סתם בשם אבן, ושרשו בן לשון בנין, והם אבני השדה המצויים ביותר ורוב תשמישן לבנין, והם מורכבות מן חול ועפר, לכן נקראים אבני חול (זאנדשטיינע) והם משמשים לאבני ריחיים למשקוף ולמזוזות ולשאר תשמישים בבנין. ולפי הרכבתם זאת נוחות הן להשתכר ולהתפוצץ ע"י כח הדוחה בהם בפטיש, לכן בעת שיתפוצצו אין חלקיהם נתזים למרחוק, לפי שאין חלקי הרכבתם אדוקים כ"כ בחוזק. כי החול והעפר שבהם נפרדים זה מזה בקלות, ולרכותם מוכשרות הם ביותר לחצוב בהם אותיות ושאר צורות.

ככה הוא הפנים הראשון שבתורה הנקרא פשט, כי להבין המקראות בדרך זה אין צורך להשתדלות גדולה, רק כשידע פירוש המלות ויחבר אותם זה עם זה די לו לידע הכוונה הפשוטת שבמקרא, ובזה חלושי השגה כנשים וקטנים דומים לאנשי מדע, כי בדרך זה

לא ישגיח אם ימצא במקראות מאמרים מתדמי המובן או שמות נרדפים וכפלי ענין במלות שונות, וגם במלות עצמן אין הבדל לו בהם אם הם מלאים או חסרים, על כל אלה לא ישים בעל הפשט עין השגחתו, כי לא ישמור רק הטעמים מבלי ליחד כוונה או ענין נרצה לכל השנויים משנויי הדבור והלשון. והמסובב מקושר עם סבתו, כקלות השתדלות העיון בדרך זה, ככה גם השגתו קלה ומעוטה מאד, כי לא ידע רק הדברים כמשמען, ולא ירד לעומק כוונת המקרא, דומה לאבני השדה אשר לקלות התפצצותם גם חלקיהם אינם נתזים למרחוק.

המין השני מן האבנים הוא הנקרא סלע (פעלס) שיש בו איכות סידי ונקראים אבני סיד (קאלקשטיינע) והרכבת אלו האבנים יותר קשה וחזק ממיין אבני השדה ואינם ספוגים כ"כ, לכן קשה לשברם בהכאת הפטיש אם לא ביד חזקה, ולסבה זו חלקי השבירה יתפוצצו למרחוק מחמת חוזק כח הדוחה בחלקי הרכבתם המהודקים זה בזה מאד. ככה הוא הפנים השני שבתורה הנקרא דרש, כי הדורש ישתדל לפלס הוראת כל תיבה ותיבה במאזני צדק, כי ידע שהתורה לא כתבה לשונה בקרי והזדמן או דרך צחות ליופי המליצה לבד, ולא על חנם מלה זו חסרה כאן ובמקום אחר היא מלאה, ורק בכוונה מיוחדת השתמשה התורה באחת מן התיבות או מן המאמרים מתדמי המובן. לרמוז ולהורות על ידו ענין מיוחד אשר לא רצה או לא יתכן לבארו באר היטב. אם לאהבת הקיצור או לתכלית אחרת, ואם המצא תמצא בלשון הכתוב מלה זרה או מליצה קשה או לשון בלתי ברור, לא יחשבו לליאות חלילה או למקרה, כי אין זה מדרכי החכמה העליונה, ובלי ספק בכוונה ורצון בחר הקב"ה באלה לרמוז בם על ענין נסתר במאמרו, שלא רצה לבארו בפירושו והטמינו במליצתו, ומזה יתחייב שכל דבור מדברי התורה הם אמרות טהורות ומזוקקות, ואשר יקרא זר אצל המדקדק הוא אצל הדורש לענין נאות, כי כמו שלא נברא דבר בעולם בלי תכלית מיוחד לו, ככה לא נפל בדברי אלהים חיים דבר ע"צ הקרי והזדמן, ולזה צריך אל השתדלות גדולה לעיין על כל מלה ומלה ועל כל אות ואות וגם על קוץ וקוץ, עד בוא על עומק המכוון בם. הנה ככח השתדלות העיון בדרך זה, ככה גם כח השגת עומק ענינה, דומה לסלע אשר לקושי התפוצצותו גם חלקיו נתזים למרחוק.

המין השלישי מן האבנים הוא הנקרא צור, והוא יותר קשה וחזק מן הסלע, והוא מין אבן הבלתי מורכב מן חול ועפר אף לא מחלקים סידיים כי אם מן חלקי עפר בלבד, אלא שעפר ההוא אינו עכור וחשוך כשאר עפר אבל הוא זך מצוחצח, ומראהו כעין קרן השור, ונקרא אבן קרניי (הארנארטיגער שטיין) שיש בו גם כן קליפין כמו שמצוי בקרן השור, ונקרא צור על שם שחלקי הרכבתו צרורים ומדובקים זה בזה ביותר ולחוזק קשוי אפשר שיושחזו ולעשותו חד וחרוף כסכין כמו שכתוב ותקח צפורה צור ותכרת. גם אפשר להשחזו עד שלא תהיה פגימה כל עיקר, כמו שכתוב בכל שוחטין בצור. הנה להתפוצצות אבן הצור צריכה הכאה בכח יותר גדול וחזק מהתפוצצות הסלע. ככה הפנים השלישי שבתורה הנקרא רמז, והשתדלות העיון בדרך זה הוא על ראשי התיבות

וסופי תיבות צירופם ומספרם, על אותיות רבתות וזעירות, ועל הנקודות שבאותיות וכדומה לאלה, אשר בלי ספק השתדלות העיון בזה הוא יותר קשה וחזק מאד, ודומה להתפוצצות הצור, לכן ככח ההשתדלות הגדולה בזה, ככה גם כח השגת ענינים יותר עמוקים, כי בעל הרמז יותר שידבק מחשבתו בדברי התורה וירגיל עצמו לחשוב בהם, יותר יוסיפו על בינה, ויותר תתעצם נפשו בהם להרגיש חכמה על חכמה ובינה על בינה. והמין הרביעי מן האבנים הוא הנקרא חלמיש (קיעזעל) והוא עוד יותר חזק ויותר קשה מן הצור, ונכלל בזה המין אבן טוב דיאמאנט, שהוא הגשם היותר חזק וקשה מכל הגשמים הנודעים לנו (עייין ברש"פ בביאור שמות ארבע מינים אבנים האלה) ולהתפוצצותו צריך כח הבלתי משוער,

ככה הוא הפנים הרביעי שבתורה הנקרא סוד, והוא ענין הנדרש בדרך נפלא, הנסתר והנעלם מן ההמון ומרוב אנשי מדע, כי אין לגלותו רק לאנשי סגולה, כי יתודע להם דברים קדושים אלהיים כמעשה בראשית ומעשה מרכבה ענין הצבאות והמלאכים ומראה דמות כבוד ה', אשר לא יראו כ"א לבעלי רואי אור האמת לאמתו. וכח השתדלות העיון בכמו אלה הוא כח בלתי משוער, לכן גם ההשגה בו עמוק עמוק הוא, כי המתעסקים בו בלב טהור ורעיון קדוש נובעים תוך חדרי לבבו ענינים נפלאים עד אין חקר המתגברים והולכים בכל עת לפי גודל כח השתדלות עיונו, כי אין קץ לחכמת התורה. הנה להיות חומר הלוחות רומז על מעלת פנימיות התורה אשר ליוקר ערכה הצטרך להשגתה השתדליות נפלאות, לכן בהוכיח רועה הנאמן את ישראל לעוררם על מה שגרמו בעונם לאבד, הזכיר להם כמה פעמים את חומריותם, לוחות אבנים. ולכן אמר כאן בלשון רבים לכלול כל ארבעה מיני אבן, כי שם אבן הוא שם הסוג הכולל, וסלע וצור וחלמיש הם פרטי הסוג.

ובמקום אחר יקראם בלשון יחיד, לוחות אבן (משפטים כ"א י"ב כי תשא ל"א י"ח) להורות על התאחדות הארבעה פנים, כי מה שהם נפרדים זה מזה אינו רק למראית חולשת עינינו, אמנם אל הדורש חכמת התורה בכל לב לדעת האמת לאמתו, אליו הם מתאחדים מאד, כמו שהעידו בשם רבינו הגדול הגר"א שאמר סדר הלמוד הוא מלמטה למעלה, וההשגה תנחהו מלמעלה למטה שבהבין הסוד על בוריו יבין הכל על בוריו הפשט והרמז והדרוש והסוד, וכל זמן שלא יבין הסוד אפילו הפשט אינו ברור, וכדאיתא במכדרשב"י [היינו בזוהר] (משפטים צ"ט) אורחא דאורייתא כך היא בקדמיתא ארמיזת לי' ברמיזו וכו' עד דיסתכל זעיר ודא הוא דרשה לבתר דאיהו רגיל בגוה אתגלית לגבי' אנפין באנפין כדין חמי דעלאין אינון מלין וכדין פשטי' דקרא כמה דאיהי דלא לאוספא ולא למגרע אפי' אות חד: